

В связи с этим стал наиболее актуальным вопрос о влиянии на здоровье человека уровня его взаимодействия с окружающим миром и между собой.

Изучение действия слабых сигналов (свет, цвет, звук, руны-пиктографические резонаторы) показало, что, войдя в резонанс с волновым излучением организма, оно выводит его в новое гармоническое состояние. «Слабое побеждает сильное» (Лао Цзы).

Харьковской научной валеологической школой получены экспериментальные данные по изучению влияния энергоинформационных воздействий окружающей среды техногенной и естественной природы на особенности физической, психической и духовной составляющих здоровья школьников, студентов и педагогов в системе «человек – окружающая среда», а также изучена коррекция состояния здоровья на разных уровнях организации живого.

Представленный материал является весомым научным доказательством в пользу необходимости изучения энергоинформационного обмена в курсе «Безопасность жизнедеятельности».

В качестве примера приводим цели и задачи курса «Безопасность жизнедеятельности» и «Экология информационного пространства», которые читаются студентам ХНУ.

Цель курса: обеспечение соответствующих современным требованиям знаний об особенностях воздействия окружающей среды и информационного пространства на здоровье человека.

Особый интерес представляет изучение следующих направлений:

- развитие навыков работы с информацией, формирование алгоритма критического его восприятия;
- расширение представления об информационной нагрузке и его влияние на здоровье;
- формирование навыков анализа качества общения и критического мышления;
- освоение методов владения технологией позитивного мышления;
- усвоение алгоритма защиты от деструктивного информационного воздействия;
- психологические механизмы репрезентации информации;
- методы предупреждения информационного и эмоционального стресса;
- культура общения и владения эмоциями как ведущими духовными составляющими здоровья человека.

Таким образом, результаты данной работы подтверждают необходимость научного расширения тематики курса «Безопасность жизнедеятельности» через включение изучения особенностей энергоинформационного обмена системы «человек – окружающая среда» как показателя устойчивости и безопасности здоровья человека.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гончаренко М. С. Научные основы современного мировоззрения. Валеологический аспект: [учеб.-метод. пособ.] / М. С. Гончаренко. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. – 256 с.
2. Гончаренко М. С. Волновые процессы. Природа. Человек. Здоровье: [уч. пособие.] / Сост. проф. М. С. Гончаренко. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. – 327 с.
3. Рабочая тетрадь по дисциплине «Безопасность жизнедеятельности» / [сост.: М. С. Гончаренко, Л. В. Васильева, Е. В. Кабацкая, Т. М. Куйдина]. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2014. – 74 с.

УДК 378.1 (045)

Демчук В. С.,
доцент Київського національного
лінгвістичного університету

**СОЦІАЛЬНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ НЕОБХІДНОСТІ ПОСИЛЕННЯ ВИХОВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УНІВЕРСИТЕТІ**

У статті обґрунтовується соціальна зумовленість необхідності створення в університеті повноцінної системи виховання студентської молоді.

Ключові слова: *виховна діяльність, сучасна виховна система, національно-патріотичне виховання, патріотизм, компетентність, цінності, ціннісні орієнтації, політична духовність; цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, синергетичний підходи до виховання студентської молоді.*

Демчук В. С. Социальная обусловленность необходимости усиления воспитательной деятельности в университете. *В статье обосновывается социальная обусловленность необходимости создания в университете полноценной системы воспитания студенческой молодежи.*

Ключевые слова: *воспитательная деятельность, современная воспитательная система, национально-патриотическое воспитание, патриотизм, компетентность, ценности, ценностные ориентации, политическая духовность; цивилизационный, аксиологический, культурологический, синергетический подходы к воспитанию студенческой молодежи.*

Demchuk V. S. Social preconditions of importance to strengthen educational activity at University. *The article substantiates social preconditions of the importance to create a comprehensive system of educating studentry of the University.*

Key words: *educational activity, modern educational system, national patriotic education, patriotism, competence, values, values orientation, political morale; civilizational, axiological, culturological, synergetic approaches to education of studentry.*

У сучасних умовах питання виховання студентів набуває особливої ваги. Суспільство усвідомлює, що виховання студентської молоді має бути пріоритетним складником освітнього процесу вищого навчального закладу. Майбутнє України залежить від змісту цінностей, які закладаються у світогляд молодих людей, та від того, якою мірою духовність стане основою їхнього життя.

Щоб протистояти новим викликам сучасності, треба перебудувати систему виховної діяльності зі студентською молоддю, підняти її престиж, унести зміни в її ідеологію, змістові характеристики та конкретні дії [13].

Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості зумовлює необхідність розроблення нових інноваційних підходів з метою вдосконалення виховної діяльності в університеті [14, с. 63].

Дослідники проблем організації виховної діяльності однозначно стверджують, що суспільство, яке нехтує вихованням, не має майбутнього. С. Голошівець підкреслює, що людина може стати людиною тільки шляхом виховання. Вона – те, що створює з неї виховання [5, с. 114]. Проблема виховання студентської молоді актуалізується у зв'язку з процесом модернізації вищих навчальних закладів України, який спрямований на входження у європейський простір, збереження національних традицій вищої освіти, на підготовку фахівця міжнародного рівня і високодуховних людей, здатних на ствердження і збагачення духовних цінностей. У процесі виховної діяльності в університеті має здійснюватись підготовка свідомої національної інтелігенції, повинні створюватись необхідні умови, які сприяють оновленню та збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню духовної еліти, примноженню культурного потенціалу, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх фахівців [6, с. 148-149].

В умовах реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію в європейський освітній простір освіта (відповідно до європейських вимог) повинна стати ефективним засобом виховання у молодого покоління українців європейських за своєю природою та демократичних за своєю сутністю ціннісних орієнтацій, пріоритетними серед яких є гуманізм, свобода, людська гідність, права людини, правосвідомість, толерантність [12, с. 7].

Досліджуючи проблему формування європейських ціннісних орієнтацій як чинника євроінтеграції системи вищої освіти України, Л. Мицик зазначає, що демократичність університету не вимірюється окремими демократичними новаціями. І це не данина моді, а спосіб життя, який формується всіма демократично спрямованими педагогами і керівниками вищого навчального закладу, щоб студенти за найбільш сприятливих умов виховувалися вільними громадянами своєї держави і забезпечили у майбутньому поглиблення і незворотність у ній демократичних перетворень [12, с. 11].

Ідея модернізації, реформування в умовах сьогодення визначає всі сфери суспільного життя в Україні. Політична криза в Україні довела до свідомості громадян, що без технологічної, політичної, соціокультурної модернізації у нас немає майбутнього.

Основні положення нового Закону України «Про вищу освіту» спрямовують розвиток вищого навчального закладу в русло особистісно-орієнтованого, компетентнісного підходу. Компетентність – це здатність, готовність особистості діяти самостійно і ефективно в реальній проблемній ситуації (професійній, життєвій) [4, с. 29]. І така якість набувається не лише у процесі навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді, а й за рахунок особистісного самовизначення студентів, оволодіння ними культурним і моральним досвідом, що є метою виховної діяльності й визначається як галузь виховання, яку слід розглядати як шлях до освіти.

Практика показує, що останнім часом, який і зумовив кризовий стан України, обходили стороною принципи теоретичні проблеми стратегії виховання студентської молоді. У Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки підкреслюється, що досвід державної політики впродовж усіх років незалежності України засвідчив, що національно-патріотичному вихованню дітей та молоді не приділялось достатньої уваги.

У зв'язку з цим актуалізувалася низка таких проблем [17]:

- відсутність ефективного механізму формування та реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання;
- брак комунікацій з громадянським суспільством з питань національно-патріотичного виховання;
- недостатні зусилля держави у сфері політики консолідації суспільства, формування активної громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості громадян України, особливо дітей і молоді;
- брак духовності і моральності у суспільстві;
- наявність істотних відмінностей у системах цінностей, світоглядних орієнтирах груп суспільства, населення певних територій держави, окремих громадян;
- наявність імперсько-тоталітарних рудиментів у суспільній свідомості та зумовлених нищенням української духовно-культурної спадщини та історичної пам'яті розбіжностей в уявленнях про історичне минуле, зокрема про тоталітарну добу, голодомори і політичні репресії;
- незавершеність процесу формування національного мовно-культурного простору, стійкості його ціннісної основи до зовнішнього втручання;
- відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики щодо питань організації та висвітлення заходів із національно-патріотичного виховання;
- перетворення інформаційного простору на поле маніпуляцій суспільною свідомістю, продукування ціннісної дезорієнтації;
- недостатня нормативно-правова урегульованість сфери національно-патріотичного виховання;

- недостатній рівень гармонізації законодавства й управлінських практик у сфері формування громадянської позиції з законодавством і кращими практиками держав Європейського Союзу та інших розвинутих держав;
- відсутність єдиних методичного та термінологічного підходів до процесу національно-патріотичного виховання;
- відсутність єдиних стандартів щодо процесів, суб'єктів, їх компетенції та повноважень, якості діяльності у сфері національно-патріотичного виховання;
- недостатність кваліфікованого кадрового потенціалу в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, у навчальних закладах для організації та здійснення заходів із національно-патріотичного виховання, нерозвиненість низової ланки в системі координації виховних процесів у цьому напрямі;
- низький рівень матеріально-технічного забезпечення та розвитку інфраструктури у сфері національно-патріотичного виховання.

З огляду на зазначені вище проблеми, існує нагальна потреба вдосконалення національно-патріотичного виховання студентської молоді в умовах вищого навчального закладу, надання цьому вкрай важливому для держави процесу системності.

Сьогодні виховання слід розглядати не лише як педагогічний акт і виховний захід, а як ціннісно-смыслову картину всього освітнього процесу.

В умовах трансформації соціальних і політичних засад нашого життя, реформування вищої освіти у зв'язку з переходом на дворівневу систему освіти слід адекватно до нових викликів суспільства визначити такі фундаментальні речі, як ідеали, цілі, зміст виховання.

У контексті Закону України «Про вищу освіту» змінюється місія сучасного українського університету. Відповідно трансформуються ціннісні засади університетської освіти.

Умови інформаційного суспільства зумовили орієнтацію студентів на таких термінальних цінностях, як: здоров'я, достаток, успіх, кар'єра, особисте щастя, гроші. І, відповідно, на таких інструментальних цінностях: активність, цілеспрямованість, впевненість у собі, здатність до ризику, заповзятливість, прагматизм, свобода вибору. А тому виховний складник освітнього процесу за такої трансформації цінностей не може не змінюватися.

Стратегічні цілі державної політики в галузі освіти, створення в Україні нових демократичних інститутів, становлення системи цінностей, яка інтегрує традиційні ідеали української культури та європейські цінності прав і свобод особистості, нове переосмислення й засвоєння потенціалу гуманітарної культури зумовлюють формування нового підходу до виховання студентської молоді.

Аналіз низки психолого-педагогічних, соціальних і соціально-філософських досліджень, опублікованих статей, навчальних посібників свідчить про наявність розроблених різних концептуальних підходів до виховання студентської молоді, виховних систем, підсистем (освітньо-методичної, науково-методичної, управлінської, кадрової, матеріально-технічної) вищих навчальних закладів. Отже, можна стверджувати, що вже склались певні теоретико-методологічні і науково-методичні передумови для вирішення проблеми виховання студентської молоді. Проте слід зазначити, що існує потреба в дослідженнях, в яких би всебічно аналізувались проблеми молоді з урахуванням цілісної системи державної молодіжної політики.

Процеси, які відбуваються в Україні в усіх сферах суспільного життя, в тому числі в освіті, входження її в європейський освітній простір зумовили потребу проаналізувати і відкорегувати як виховну практичну діяльність, так і фундаментальні аспекти теорії й методики виховання особистості студента та врахувати і передбачити в Положенні про організацію виховної діяльності в Київському національному лінгвістичному університеті. Таким чином, виникла необхідність теоретико-методологічного переосмислення таких важливих структурних компонентів системи виховання, як: мета, завдання, зміст виховання; суб'єкт і об'єкт виховання; сучасна виховна система; формування ціннісної свідомості особистості; соціалізація особистості студента; напрям виховної діяльності.

Уроки соціального сьогодення зумовлюють необхідність визнання важливості такого складника освітнього процесу, як виховання. Адже рівень вихованості випускника університету визначає якість вищої освіти. У зв'язку з цим актуалізується пошук інноваційних підходів до організації виховної діяльності студентської молоді, оволодіння сучасною культурою виховання з відповідними їй засобами і формами.

У сучасних умовах, коли загострюються проблеми загальноцивілізаційного характеру і додаються до них специфічні для кожної країни, зумовлюється необхідність підвищення ефективності виховання студентської молоді.

У соціальних умовах 80-90-х рр. ХХ століття, в яких перебувала Українська держава, вищі навчальні заклади (разом з інституціями, в тому числі на загальнодержавному рівні) послабили увагу до виховної діяльності, а це, у свою чергу, негативно позначилось на поведінці молодих людей, ставленні до життя.

У нинішніх умовах виховний компонент є складником змісту вищої освіти. Виховна діяльність пронизує як сам освітній процес, так і всі сфери життєдіяльності вищого навчального закладу.

Соціальну зумовленість посилення виховної діяльності у вищому навчальному закладі науково-педагогічні працівники В. Сергієнко та В. Костін обґрунтовують такими чинниками:

- суспільство переживає довготривалу системну кризу;
- спостерігається тенденція дегуманізації, руйнування культури;
- немає національної ідеї, зруйновані моральні орієнтири, мотивація до навчання;
- відбувається маргіналізація суспільства;

- люди втрачають свої соціокультурні ознаки, у них немає власної системи цінностей;
- буденним явищем стала участь деякої частини населення, перш за все студентської молоді, у будь-яких політичних акціях за винагороду;
- на найвищому рівні політики маніпулюють питаннями історії, культури, мови, релігії, і саме молодь першою стає об'єктом цих ідеологічних і політичних маніпуляцій [15, с. 75–76].

За таких умов природно виникає надзавдання вищого навчального закладу – створювати повноцінну виховну систему, яка спрямована на формування світогляду студентської молоді, у якій би гармонійно співіснували особистісні, національні інтереси та глобальні інтереси людства.

Орієнтація на європейські стандарти освіти потребує особливої уваги до духовної сфери випускника вищого навчального закладу, створення умов для формування покоління, здатного навчатися та змінюватися впродовж усього життя.

Становлення української державності, інтеграція України у європейський і світовий простір, відмова від тоталітарних методів управління державою і побудова демократичного суспільства передбачають орієнтацію на людину, націю, пріоритетність національної культури [3, с. 107].

З огляду на поширення в суспільстві таких негативних явищ, як неповага до батьків, до оточуючих; насильство, жорстокість, ворожість, ненависть, безвідповідальність, корупція, проституція, розповсюдження ВІЛ-інфекцій, бездоглядність дітей; злочинність; наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління та інші прояви девіантної поведінки; зростання безробіття; скорочення життя тощо у процесі виховання в університеті слід формувати духовні цінності студентської молоді, виробити форми та методи найефективнішого впливу на неї, пробудити і постійно підтримувати її прагнення до постійного самовдосконалення, самовиховання [1, с. 74].

У сучасних умовах завданням університету є підготовка людини, яка здатна орієнтуватися у світі соціальних технологій, що досить часто налаштовані на маніпулювання нею.

Сучасний стан нашого суспільства, процеси, які відбуваються в політичному, економічному і духовному житті нашої країни, вимагають по-новому подивитись на проблеми виховання громадянина, формування інтелектуального і творчого потенціалу особистості в університеті. Саме в університеті, пройшовши школу громадських організацій, об'єднань, творчих колективів, студентська молодь набуває тверді життєві орієнтири, навички організатора, особистісні якості, необхідні майбутнім фахівцям. А тому університет зобов'язаний створювати умови для особистісного саморозвитку і самоствердження студента [18, с. 72].

Формування в студентській молоді політичної духовності (політичної свідомості, політичних почуттів і волі, політичних цінностей і орієнтації) стає у сучасних умовах актуальним і практично значущим завданням виховної діяльності у вищому навчальному закладі, що не має нічого спільного з так званою «політизацією». Як зазначає Г. Ілляшов, однією з основних форм об'єктивації політичної духовності постає ідеологія як форма суспільної свідомості та духовний феномен, в основі якого лежать духовні цінності. На духовних цінностях і базується будь-яка політична ідеологія [8, с. 88].

Невід'ємним компонентом політичної духовності постає патріотизм, джерелом якого вважається національна самосвідомість [8, с. 90].

Історична доля української спільноти заклала базові критерії розмежування Сходу та Заходу України – ментальні, ціннісні, релігійні та мовні, які сформувалися до виникнення сучасної політичної системи України [8, с. 94].

Важливим компонентом політичної духовності є інтелектуальний складник – політичні знання та політична освіта, інформація.

У виховній діяльності вищого навчального закладу є необхідним усвідомлення ключової ролі політичної освіти у формуванні сучасної політичної духовності студентської молоді, яка виступає своєрідною умовою стабільного просування країни шляхом демократизації [8, с. 89–90]. А це, у свою чергу, вимагає забезпечити в умовах освітнього процесу вищого навчального закладу розвиток у студентів політичного мислення. Як стверджує Г. Ілляшов, у зв'язку зі зростанням єдності сучасного світу і поширенням комплексних, системних, всеохоплюючих загроз сучасне політичне мислення має бути глобальним і сприяти розв'язанню глобальних проблем та впровадженню в міжнародні відносини принципів демократизації, демілітаризації та гуманізації [8, с. 91–92].

Академік НАПН України В. Курило підкреслює, що молодь з нашою допомогою повинна зрозуміти, що тільки всебічно освічена, вихована, національно орієнтована, життєво компетентна людина-громадянин здатна зберегти свою національну ідентичність та забезпечити благополуччя і своєї сім'ї, і країни. Патріот має формуватися і в дитячому садку, і в школі, і в університеті [11, с. 9].

Найактуальніші проблеми молоді пов'язані з духовно-етичною сферою буття:

- відсутність світоглядних основ смислоорієнтації і соціально-культурної ідентифікації молоді;
- руйнування механізму спадкоємності поколінь унаслідок загальної дезінтегрованості культури, розмивання її ціннісних основ і традиційних форм суспільної моралі;
- зниження інтересу молоді до вітчизняної культури, її історії, традицій, національної самосвідомості;
- падіння престижу освіти як способу соціальної адаптації, культурної спадкоємності і форми особової самореалізації;
- низька активність молоді в розв'язанні загальнонаціональних, регіональних і місцевих проблем.

Нетрадиційний конфлікт поколінь, спровокований кризою в українському суспільстві, торкнувся філософських, світоглядних, духовних основ розвитку суспільства і людини, базисних поглядів на економіку суспільства [2, с. 115–116].

В сучасних умовах у виховній діяльності вищого навчального закладу має здійснюватись належна орієнтація на базові національні цінності. Вони зафіксовані в Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки [18], нормативних документах Міністерства освіти і науки України – Концепції національного виховання студентської молоді [9] і Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [10].

Базові національні цінності актуалізують такі якості особистості, як патріотизм, громадянськість, служіння Вітчизні, лояльність державі, повага до своєї історії, культури і традицій народу.

Криза духовності, пов'язана з трансформацією суспільного ладу, що виявилась у загостренні криміногенної ситуації, поширенні алкоголізму, наркоманії, зумовлює посилення виховної діяльності серед студентської молоді. Відчутною стає переорієнтація в методології професійної освіти на таку послідовність: формування, перш за все, особистості, а на цій основі – фахівця.

Модель особистості майбутнього фахівця зумовлюється зовнішніми (соціальне замовлення і особисті прагнення студента) і внутрішніми (відображені через освітній процес, в якому відбувається становлення особистості майбутнього фахівця) умовами [16, с. 53]. Кінцевим результатом є фахівець з розвиненими особистісними і професійними якостями.

Метою університету є підготовка інтелектуальної еліти до універсального (всебічного) бачення світу і проблем не тільки сучасності, але й майбутнього [7, с. 16].

Мають відбутися серйозні перетворення у сфері мети виховання. Реалії є такими: українське суспільство сьогодні роз'єднане соціально, економічно і світоглядно. Відсутня єдність у баченні поточних реалій і завтрашнього дня. І тут варто не обходити сором'язливо питання про цілі сучасного виховання студентської молоді.

Молодь, яка реалізує себе тільки на вирішенні життєвих цілей, нерідко досягає успіхів і достатку, але при цьому розплачується втратою смислу життя.

Дослідник Н. Ф. Голованова зосереджує нашу увагу на тому, що:

- нинішні студенти – це покоління, яке виросло в пострадянському суспільстві;
- формується новий тип особистості, орієнтований перш за все на життєвий успіх;
- нинішні студенти по-іншому проявляють себе і в освітньому просторі університету: вони вимогливіші до матеріально-технічних умов організації освітнього процесу, до дотримання своїх прав;
- академічна група перестає існувати як студентський колектив; у своїй масі студенти поблажливо сприймають дружбу, розуміють її як партнерство в проведенні дозвілля, як «тусовку»; на відносинах студентів в академічній групі серйозно позначається матеріальне і соціальне розшарування, існування поряд з бюджетними платних форм навчання;
- комунікативні установки студентів на співробітництво, товариську взаємодопомогу, дружбу значно збіднюються ще і за рахунок нових технологій навчання: модульна технологія дозволяє кожному студенту вибудовувати індивідуальну траєкторію навчання, орієнтує його на свободу вибору, особисту відповідальність за темпи і способи вибору необхідної суми залікових кредитних одиниць;
- в університетських аудиторіях сидить молодь, яка вже знає, що вища освіта не дається на все життя: молоді люди налаштовані на безперервну, «пожиттєву» освіту, але не всі розуміють, щоб утриматись у цій гонитві за інформацією, потрібно формувати і підтримувати мотиви пізнавальної діяльності, вчитися здійснювати свої життєві вибори на основі власної системи цінностей, а значить, бути достатньо вихованими, щоб вийти на рівень серйозної роботи над собою;
- нинішні студенти бакалаврату часто розглядають своє навчання в університеті не як шлях у професію, а просто як можливість розширення кругозору, кола спілкування, просто як засіб отримання в майбутньому престижної і добре оплачуваної роботи;
- професійне самовизначення стає досить віддаленим завданням, та й особистісне самовизначення студентів не може не хвилювати; для них важливо, «щоб було цікаво», щоб був «добрий викладач»; студентам досить властива інфантильна позиція – «нехай мене навчають», а тому про серйозну мотивацію самостійної роботи говорити важко [4, с. 32].

Оскільки суспільство бачить у студентах молодих людей, від яких потенційно залежать його досягнення у близькому майбутньому, то і суспільство, і держава повинні турбуватися про правильне виховання студентства.

За останні роки збіднів виховний складник викладацької діяльності, послаблюється виховний аспект. Пріоритетними стають організаційний і навчальний складники. Сучасний викладач зосереджений лише на такому складнику освітнього процесу, як навчання.

Виховання має справу з життєвими смислами, які пізнаються в особистісній взаємодії. Для цього потрібні власні зусилля, виховання лише допомагає їх організувати, пережити, усвідомити.

Цінності не можуть бути пред'явлені молодій людині безпосередньо і вивчені нею. Вони криються у продуктах культури, у повсякденних ситуаціях, з них буквально виткана освіта в університеті, вони повинні бути «виведені» самим студентом у взаємодії з викладачами і ровесниками. У виховних ситуаціях студент має переживати, оцінювати свій власний досвід, робити вибір, приймати відповідальне рішення (це не просвітництво і не розважання).

Сьогодні все більше нагромаджуються проблеми, розв'язання яких без повноцінного розгортання виховного складника вищої освіти неможливе.

Потрібно робити ставку на викладача не тільки як професіонала у певній галузі знань, але і як вихователя. Відповідна функція викладача повинна знайти місце у визначенні його професійного навантаження, має бути підтримана спеціальною психолого-педагогічною підготовкою, і головне – вона повинна отримати значущий статус у самій ідеології сучасної вищої освіти.

Виховання студентів – великий і маловикористовуваний поки потенціал української вищої школи [4, с. 33–34].

Тенденції маргіналізації суспільної свідомості, що ставлять під загрозу адекватне формування особистості і групової націокультурної ідентичності студентської молоді, зумовлюють необхідність виховання людини, у першу чергу, на засадах національної культурної традиції. Адже лише людина зі сформованим позитивним ставленням до власних народних, культурних та духовно-моральних цінностей здатна з повагою і терпимістю ставитися до таких цінностей інших народів і країн [7, с. 31].

Нова відкрита педагогічна стратегія університету повинна сприяти тому, щоб з його стін виходили не просто професіонали, але люди, що несуть у світ соціальні та моральні цінності університетського співтовариства, які всією своєю діяльністю упроваджуватимуть цінності у соціум. Місія університету в цьому випадку полягає у тому, щоб і через заняття в аудиторії, і через позааудиторну взаємодію зі студентом виховати з нього активну творчу особистість, що гармонійно сполучає особистісні цінності з потребами спільноти, регіону, нації. Університет повинен стати тим середовищем, яке забезпечить кожному студенту активне засвоєння цілісної системи демократичних норм і цінностей – відкритості, персональної відповідальності, пошани до інших людей, визнання рівності всіх громадян суспільства.

Ми поділяємо погляд Є. А. Зеленова та О. Г. Стьопіної, що цінності університетської спільноти – це по суті цінності громадянського суспільства (свободи, чесності, взаємної турботи, справедливості, толерантності, культурного розмаїття, лояльності тощо), а також загальнолюдські і національні культурні й духовно-моральні цінності. Оскільки одне із завдань глобального розвитку передбачає розвиток громадянського суспільства в планетарному масштабі, затвердження його цінностей і принципів функціонування в глобальному співтоваристві, то й університет повинен знайти своє місце у майбутній єдиній планетарній цивілізації, зберігаючи при цьому національну духовно-культурну традицію своєї країни, запобігати тенденціям культурної асиміляції і маргіналізації суспільної свідомості, адже у нього є для цього всі можливості

Системний підхід до виховної діяльності в університеті реалізується в освітньому процесі, в системі наукової праці, в позааудиторних формах роботи.

Соціокультурне освітнє середовище університету і взаємодія суб'єктів освітнього процесу виступають як основні механізми, що дають можливість успішно здійснювати виховання і формувати особистість [7, с. 37–38].

Під впливом соціокультурного середовища перебувають усі суб'єкти освітнього середовища – і студенти, і викладачі.

Соціалізація особистості здійснюється через виконання студентами у період навчання в університеті різних ролей: учителя, науковця, громадського діяча тощо, а також у процесі засвоєння ними моральних і правових норм, які культивуються в університеті.

Дослідники проблем виховання студентської молоді в умовах глобалізації Є. А. Зеленов та О. Г. Стьопіна, аналізуючи феномен університету як середовища для виховання майбутньої інтелектуальної еліти суспільства, стверджують, що самою своєю сутністю університет є простором інтелектуальної свободи, міжкультурного діалогу, самовизначення та самоідентифікації всіх суб'єктів виховної діяльності.

Міжкультурний діалог, притаманний університетській спільноті, сприяє формуванню у студентів якостей, що полегшують їм спілкування з представниками інших культур, традицій, релігійних переконань, інших цінностей [7, с. 40].

За Л. Беловою, людину треба підготувати так, щоб вона зуміла відчувати себе громадянином світу без втрати етнічної та соціальної ідентичності.

Результати досліджень свідчать, що ефективний розгляд проблем виховання студентської молоді у сучасних умовах можливий при застосуванні цивілізаційного, аксіологічного, культурологічного та синергетичного підходів [7, с. 42].

З точки зору цивілізаційного підходу виховання студентів повинно мати гуманістичне спрямування. Такий тип виховання властивий демократичним суспільствам. Він забезпечує гуманне ставлення до студента; задоволення його освітніх, духовних, культурних, життєвих потреб і запитів, ціннісно-смісловий розвиток особистості; допомогу у вирішенні його життєвих проблем; підтримку індивідуальності; середовище життєдіяльності, необхідне для самореалізації і вільного самовизначення особистості [7, с. 55].

З точки зору цивілізаційного підходу виховний процес у ВНЗ постає як набуття індивідом (студентом) ознак цивілізованої людини [7, с. 54].

Є. А. Зеленов та О. Г. Стьопіна надають поняттю «цивілізації» перш за все особистісний, людський вимір і, посиляючись на Н. Еліаса, стверджують, що процес цивілізації у контексті особистісного «поля культури» полягає передусім у раціоналізації форм поведінки і розповсюдженні самообмеження і самопримусу [7, с. 47-48].

Культурологічний підхід до виховання студентської молоді в сучасних умовах дозволяє визначити соціокультурні засади та ієрархію культурних цінностей (загальнолюдських, національних, регіональних), що є орієнтирами при розробленні як стратегії розвитку системи сучасного виховання, так і конкретних шляхів формування тих чи інших якостей особистості. В основу цього процесу повинен бути покладений аналіз

загальноцивілізаційних тенденцій розвитку та їх взаємозв'язків з національними традиціями та менталітетом народів України.

Важливість культурологічного підходу у процесі виховання особистості в університеті визначається тим, що в цей період завершується процес закладання ціннісних орієнтацій молодого покоління і на цій основі формується мотиваційна база вирішення соціальних, економічних, політичних, культурних завдань, що визначають компетентність майбутніх фахівців у всіх сферах їхньої життєдіяльності. Орієнтація студентської молоді повинна здійснюватись з урахуванням не лише національних, державних інтересів сьогодення, а й стратегічних тенденцій розвитку цивілізаційних процесів планети [7, с. 59].

В університеті довершується формування «людини культури», яке здійснювалось у дошкільному і шкільному віці.

Загальна мета виховання конкретизується шляхом звернення до національних коренів та індивідуальних особливостей студента.

В умовах глобалізації світу виховну діяльність слід будувати на міцному фундаменті. Ним виступає національне виховання, що не має нічого спільного з національним екстремізмом, «шароварним» патріотизмом і не веде до національного самоприниження та почуття меншовартості.

Корені духовності, моральності, патріотизму, громадянськості, самобутності особистості перебувають у усвідомленні приналежності до своєї національної культури. У такій площині проростають корені планетарної свідомості людини [7, с. 65].

Для університету є природним використання у вихованні студентів духовно-моральних принципів, які ґрунтуються на Православній духовній традиції.

Є. А. Зеленов та О. Г. Стюпіна підкреслюють, що формування націокультурної ідентичності студентської молоді вищих навчальних закладів на основах православної культури є заставою їхньої успішної соціалізації, формування у них почуття патріотизму до своєї країни і толерантного ставлення до представників інших країн світу, інтеріорізації високих духовно-моральних принципів свого народу і загальнолюдських духовних цінностей, входження у світ української національної культури і загальноєвропейської культурної традиції.

Культурологічний підхід до виховання студентської молоді в умовах глобалізації інтегративно взаємодіє з аксіологічним підходом до виховної діяльності.

Виховання ми розглядаємо як процес залучення студентської молоді до засвоєння цінностей. Значимо, що ціннісні орієнтації – етичні, громадянські, естетичні, релігійні, екзистенціальні (смисложиттєві) засвоюються у процесі міжособистісного спілкування, взаємодії вихователів і вихованців в умовах академічного соціокультурного середовища.

Є. А. Зеленов та О. Г. Стюпіна стверджують, що аксіологічний підхід (інтерпретує культуру як систему цінностей; аксіологія від грец. *axia* – цінність і *logos* – навчання; спеціальний розділ філософії, філософське вчення про природу цінностей і структуру ціннісного світу) до побудови системи виховання студентської молоді в умовах глобалізації є найбільш ефективною філософсько-педагогічною стратегією [7, с. 67–70].

Цінності ми розглядаємо як смислоутворюючу основу виховання студентської молоді.

Виховна діяльність в університеті пов'язана із введенням аксіологічних орієнтирів у духовно-прагматичну систему ціннісних ставлень студентів до суспільства і держави, до себе, інших людей, праці, природи, мистецтва.

У процесі становлення особистості цінності виконують такі функції, як орієнтаційна (дозволяє студентам зайняти певну позицію, мати свою точку зору, дати власну оцінку тим чи іншим подіям, фактам, явищам) і мотиваційна (дозволяє студентам діяти відповідно до системи засвоєних ціннісних орієнтацій).

Сутність виховання на основі аксіологічного підходу полягає у подоланні суперечності між цінностями та їх особистісною значущістю шляхом створення умов для залучення студентської молоді до засвоєння національних і загальнолюдських цінностей. У такий спосіб національні і загальнолюдські цінності можуть стати особистісно значущими [7, с. 73–74].

В умовах глобалізації є доцільним використання синергетичного підходу до організації виховання студентської молоді в університеті. З точки зору синергетичного підходу виховання трактується як складноорганізована система, що має здатність до самоорганізації, саморозвитку, самоврядування [7, с. 80].

Названі вище підходи до виховання студентської молоді збагачують виховний потенціал університету в сучасних умовах. Практика показує, що виховний потенціал університету має великий резерв щодо підвищення ефективності виховної діяльності, поєднуючи різні підходи до виховання студентів: цивілізаційний (враховуються глобалізаційні тенденції та процеси), культурологічний (виховна діяльність вибудовується як процес формування «людини культури»), аксіологічний (процес виховання в університеті розглядається як залучення студентів до засвоєння національних і вселюдських цінностей), синергетичний (виховання трактується як складноорганізована система, що відкидає зовнішню зарегламентованість виховних впливів і передбачає активність суб'єктів виховної діяльності).

Виховний потенціал університету реалізується в декількох аспектах:

- в освітньому процесі (забезпечується навчальними програмами з усіх дисциплін з урахуванням їхньої специфіки);
- в умовах виховного середовища (наявність сприятливого мікроклімату, корпоративного духу в академічному середовищі «викладач-студент»);
- у матеріальному забезпеченні виховної діяльності (засоби інформаційного забезпечення, бібліотека тощо);

– у науково-методичному забезпеченні (методологічні, психолого-педагогічні, організаційні засади, що визначають мету, завдання, зміст, методи, засоби, форми організації виховної діяльності) [7, с. 81–82].

У сучасних умовах одним із пріоритетних завдань виховної діяльності університету є виховання патріотизму як духовно-моральної якості студентської молоді, майбутньої інтелектуальної, культурної, політичної, бізнесової еліти України. Для цього в університеті створюється ефективна система патріотичного виховання студентів, змістовим компонентом якої є духовно-культурна спадщина народу України.

До розв'язання проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму студентської молоді, нас спонукають Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2016 роки [17], Концепція національного виховання студентської молоді [9], Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [10].

За Є. А. Зеленовим та О. Г. Стьопіною, основу патріотизму як духовно-моральної якості особистості складають любов і відданість своїй Батьківщині, осмислення і переживання свого духовного зв'язку з нею [7, с. 86–89].

У процесі світової глобалізації збереження національної культури, віри, моралі, тобто традиційних духовно-моральних основ українського суспільства, а також психологічних особливостей і відмінностей української нації, стає одним із провідних завдань, як патріотичного виховання, так і виховання студентської молоді загалом [7, с. 108].

Ефективність процесу виховання патріотизму забезпечується врахуванням вікових психологічних особливостей студентів.

На основі аналізу досягнень психологічної науки Є. А. Зеленов і О. Г. Стьопіна дійшли таких висновків:

– у віці 19–21-го років студенти хочуть активно проявити себе у соціумі, тобто соціалізуватися [7, с. 113];

– період студентського віку є сензитивним для виховання патріотизму як стійкої духовно-моральної якості особистості, що визначає вчинки, способи мислення, діяльність людини.

Сьогодні виникає гостра потреба в залученні християнських цінностей у вихованні студентської молоді, що сприятиме формуванню духовності на їхній основі, розвитку і формуванню духовної високоморальної особистості, громадянина України [7, с. 117]. На цьому акцентує нашу увагу О. Сухомлинська.

Посилаючись на Є. Бондаревську, Є. А. Зеленов та О. Г. Стьопіна стверджують, що педагогіка повинна переорієнтуватися з еталону «людини освіченої» до «людини культурної», від просвітницької парадигми до культуротворчої, яка б реалізувалася у рамках професійної особистісно орієнтованої освіти на основі культурологічного підходу [7, с. 123].

Цінність виховної системи університету визначається за принципом її корисності для держави, суспільства й студентів як майбутніх фахівців, громадян України. А підходи до національно-патріотичного виховання, як вони вирішуються в університеті, можуть служити показником розумності, корисності та доцільності його виховної системи.

Реалії сьогодення засвідчують, що немає зараз у вищого навчального закладу завдання актуальнішого, ніж виховання громадянина і патріота [11, с. 8]. В умовах імплементації Закону України «Про вищу освіту», який надає вищим навчальним закладам автономію, університет може створювати таку інфраструктуру з організації виховної діяльності (кадровий і фінансовий аспекти), яка зможе забезпечити її ефективність і відчутно позначитись на якості підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артимонова Т. Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформацій / Т. Артимонова // Вища освіта України. – 2008. – № 1. – С. 72 – 75.
2. Артимонова Т. Соціокультурні пріоритети молоді: проблема визначення // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 109 – 116.
3. Беспалов В. Реалізація концепції виховної роботи в ОДЕУ / Володимир Беспалов, Сусана Стеценко // Вища школа. – 2011. – № 4. – С. 107 – 112.
4. Голованова Н. Ф. Проблема виховання студентів в контексті модернізації вищого образования / Н. Ф. Голованова // Высшее образование в России. – 2012. – № 7. – С. 29 – 34.
5. Голошівець С. Виховання сучасної студентської молоді – фундамент майбутнього / Світлана Голошівець // Вища освіта України. – 2002. – № 4. – С. 114 – 116.
6. Долженко М. В. Організація виховного процесу у вищих навчальних закладах України / М. В. Долженко // Наукові записки. – 2007. – № 3. – С. 148 – 150.
7. Зеленов Є. А. Виховання студентської молоді в умовах глобалізації: [монографія] / Є. А. Зеленов, О. Г. Стьопіна. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 288 с.
8. Ілляшов Г. Структурно-функціональний аналіз політичної духовності / Григорій Ілляшов // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 87 – 95.
9. Концепція національного виховання студентської молоді // Освіта і управління. – 2009. – Т. 12. – № 2. – С. 80 – 82.
10. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України. – 2015. – № 8. – С. 87 – 95.
11. Курило В. Основу системи національно-патріотичного виховання має становити ідея української державності / Віталій Курило // Рідна школа. – 2014. – № 4–5. – С. 8 – 9.

12. Мицик Л. М. Формування європейських ціннісних орієнтацій як чинник євроінтеграції системи вищої освіти України / Л. М. Мицик // Наук. зап. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 3. – С. 7 – 13.
13. Особливості формування світогляду студентської молоді: Методичні рекомендації / Укл. В. О. Долгих, Ю. Д. Руденко, В. І. Шпак. – К. : ІЗМН, 1997. – 36 с.
14. Погорелова С. М. Інноваційні підходи щодо вдосконалення виховного процесу в Харківському гуманітарно-педагогічному інституті / С. М. Погорелова, В. А. Тетьоркіна, Л. І. Прокопенко // Наукові записки. – 2007. – № 3. – С. 63 – 66.
15. Сергієнко В. Проблеми виховання студентської молоді / Валентина Сергієнко, Віктор Костін // Вища школа. – 2010. – № 7 – 8. – С. 75 – 79.
16. Серёгина Г. А. Модельное представление о личности выпускника педагогического вуза / Г. А. Серёгина // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 1 – С. 51 – 53.
17. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>.
18. Трухачев В. И. Система воспитательной работы в вузе: традиции качества / В. И. Трухачев, С. И. Тарасова, Е. В. Хохлова, О. Н. Федиско // Высшее образование в России. – 2010. – № 10. – С. 72 – 79.

УДК 378.017.4:78"18"

Тупікова Г. А.,
аспірантка Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ХІХ СТОЛІТТІ

У статті розглядається виховання патріотизму студентської молоді через твори українського музичного мистецтва в період перебування у складі Росії та Австро-Угорщини.

Ключові слова: патріотичне виховання, студенти, вищі навчальні заклади, музичне мистецтво.

Тупікова Г. А. Патриотическое воспитание студентов на основе украинского музыкального искусства в XIX веке. В статье рассматривается воспитание патриотизма студенческой молодежи через произведения украинского музыкального искусства в период пребывания в составе России и Австро-Венгрии.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, студенты, вузы, музыкальное искусство.

Tupikova G. Patriotic education of students on the basis of Ukrainian musical art in the nineteenth century. In the article the patriotic education of students through the work of Ukrainian music during their stay within Russia and Austria-Hungary.

Key words: patriotic education, students, universities, music art.

Проблема патріотичної вихованості є сьогодні в Україні однією з найактуальніших у сфері освітнього, культурного та суспільно-політичного життя.

Прогресивні діячі минулого залишили безцінний спадок з виховання патріотизму в студентській молоді засобами мистецтва, в тому числі й українського музичного мистецтва. Якщо ми бажємо виховати у підростаючого покоління почуття гідності, честі, відповідальності, готовності до активної громадянської діяльності, ми повинні розкрити істинні цінності українського народу, історичне та культурне минуле. Вивчення діяльності вищих навчальних закладів і провідних діячів освіти з визначеної теми з метою формування в сучасній молоді наступності поколінь, національної гордості та успадкування кращих прикладів з виховання патріотизму є **метою цієї статті.**

Ідеї патріотичного виховання молоді засобами мистецтва знаходимо у вітчизняних дослідників: Т. Анікіної, Г. Ващенко, О. Гевко, М. Дубини, Ю. Руденко, О. Стьопіної, Г. Шевченко; зарубіжних педагогів-дослідників Е. Зальвюрка, Ю. Лангбена, К. Ланге, А. Ліхтварка та ін.

Важливе значення для вивчення історичного аспекту патріотичного виховання студентів за допомогою українського музичного мистецтва мають дослідження О. Васильєвої, В. Герасимчук, О. Конової, О. Михайличенка, Н. Мозгової, О. Рудницької, М. Черепаніна, Н. Філіпчук.

Як відомо, ХІХ століття відіграло особливу роль у розвитку патріотичної свідомості українського народу, тому вважаємо за необхідне вивчити музично-патріотичну діяльність студентів на східноукраїнських і західноукраїнських землях цього періоду. Східна Україна, яка знаходилася під владою російської монархії, охоплювала землі лівобережної, слобідської, правобережної України та регіони на півдні, Західна Україна підпорядковувалась Австро-Угорській імперії.

За дослідженням О. Рудницької, «мистецькі дисципліни викладалися майже в усіх навчальних закладах України, що сприяло духовному розвитку учнів, формуванню їхньої загальної та художньої культури» [11, с. 129]. Орієнтація на високий рівень викладання мистецтв була характерною для всіх гімназій, як відомо зі слів сучасників [11, с.130]. Як наслідок, велика кількість вихованців навчальних закладів знала музичну грамоту. У другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. предмети музично-теоретичного циклу викладалися в братських школах, цехових організаціях, університетах, гімназіях, семінаріях, інститутах [11, с. 135].

Захоплювалась тогочасна молодь і музичним мистецтвом. Музичне мистецтво відіграє важливу роль у суспільному житті українців. На тлі національно-визвольного руху музична культура була насичена гуманістичними ідеями та національними традиціями, піднімала духовні сили народу.